

műfajokkal való rokonságra utal, hanem a mese csalással való kialakításának módjára is. Látszólagos optimizmusuk és kedélyességük ellenére szomorúak ezek a történetek. A mesék után induló vándor már a Messziország felé vezető úton – mintha csak a régi szép idők emléke lenne maga a mese, sőt a mesehelyzet is – melankolikusán sóhajt fel: „Hej, bűbájos Árvalányhaj! Hej, jó kis kapcáim!”

A kötet végére az elbeszélő mégis eljut az igazi meséhez, a *Kétbalkezes Katóka* történetéhez, ahol pedig a legkevésbé irracionális a cselekmény. Itt tudja felállítani azokat az emberi viszonyokat, amelyek a mesebeliekhez a legközelebb állnak, azokat a cselekvési modelleket és szerepköröket, amelyek a népmese szokásos szereplőinek, a sárkánynak, a tündérnek és a legkisebb fiúnak megfelelnek. A szerző a mesehőssé válás jellembeli feltételeit is megadja: a sárkány az a környezet, amely a „kalkulációkkal”, „szakszervezeti ülésekkel” elfoglalva nem tudja méltányolni a mesehős – Katóka – jó szándékát és segítőkészségét, a jó tündér pedig olyan jellem, amilyen Kalapos János: soha senki előtt le nem kerül fejről a kalap, még a plébános kedvéért sem. Ez a Kalapos János az, aki a világgá indult Katókat egészen köznapin módon befogadja, s varázsereje csak abból áll, hogy türelmes tud lenni, sőt, a jó szándék előtt, még ha balul üt is ki, le tudja venni a kalapját. Az előző mesékben a szerző – a valóságanyag jellege miatt – a mese korrekcióját végezte el, az utolsó történetben az egyéni élet és a jellembeli tulajdonságok szintjén újra felfedezte a mese lehetőségét.

Podolszki kötetének erénye, hogy képes tartani magát végig a mese formai, szerkezeti és stilisztikai követelményéhez. Történetei szórakoztatók és olvashatók anélkül is, hogy okvetlenül „szimbolikus értelmet” vagy allegóriát keressünk bennük. Eljárásaiban a mesehumor jellegzetes eszközeihez, módszereihez alkalmazkodik, felhasználja a szólások és a meseformulák feloldásának és felrészítésének lehetőségeit, a részletező, kitérő és újrakezdő történetvezetést, az önkorrekciót, a mondatpárhuzam, a szó- és hangismétlés különböző alakzatait, az anekdotikus betoldásokat és az eredetmagyarázatot. Igazodik a cselekményelmondás szigorúan időrendi menetéhez, a csattanó felé haladó szerkezethez, kapcsolatot teremt a közönséggel, egyszóval ízig-vérig mesenyelv az, amelyen ír. Fantáziája, stílusa, kedves humora Lázár Ervin meséinek, a Hétfejű tündérnek vagy a Bab Bercinek a nyomában jár.

HÁSZ-FEHÉR Katalin

CSEND-ÉLET

Németh István: *Díszudvar*. Jegyzetek és vallomások. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1989

Az újságíróként is jól ismert szépíró a *Jegyzetek és vallomások* alcímmel ellátott *Díszudvar*ban is saját „hagyományának” megfelelően sajátos prózai rövidműfajt művel, olyan „lírai jegyzeteket” ír, amelyekben elmosódik a határ epika és líra, prózaiság és költőiség közt.

A kötet első négy írása valóban az „Üstökös szárnyain” száll. Valahol Nápoly és Ró-

ma között délolasz autósstrádák száguldó öröme ragyog a mediterrán tájak fényében, életvágy lobog a déli tengerek szikrázó azúrjában. Szenteleky Isola Bellája csilloghatott ilyen szívet melengető derüvel. Egy tengerparti Párizs varázsait hordozza Dubrovnik évszázados békéje rebbenő szárnyú galambjaival. A poézis percei ezek, a líráé, amikor „zeng a levegő”, eoelhárfa föld, s a költészet szavával nyilatkozik meg a próza embere: „Ének, napfény, dob és római csengők hangja, olykor ideszikrázik a déli tenger, amely fölött mintha folytatódna az út, a széles, a nyílegyenes autópálya, a reneszánsz festők által teremtett táj végtelenségével. S mintha az idő is megállt volna, s a délutánnak, a nyári, déltengeri nyári délutánnak az a fényes órája ez, amikor csakugyan megáll az idő, anélkül, hogy egy csöppet is elcsüggesztené azt, aki átengedi magát vagy átengedné magán ezt az állni látszó időt. Mert valójában mégsem áll, tele van vibrálással, s szerfele vágyat ébreszt az emberben, legerősebben talán a végtelenség vonzását, a megmaradás vágyát...” (Üstökös szárnyain)

A fényávok délibábjában, a délszaki pálmák alatt az elbeszélő számára öröknek tűnik a lét, megállíthatatlan, széles folyamként hömpölyögnek a napok. A napfény rétegei alatt azonban egy másik világ készül kibontani képeit, ellenpontozni a harmónia nyugalalmát. A bácskai táj, a zsíros vajdasági föld valósága formálódik – ha csak egy hasonlat erejéig is – a dél romantikája, a vágyak földjének ellenében: „Most könnyű bárkák ringanak a vizen, várják a nyarat, a kirándulókat, a turistákat. Úgy sorakoznak egymás mellett, mint jámbor, kérődző tehének a jászol előtt. Vagy mintha mind a kikötő nagy aklába lenne beteretelve. A nyakukon, azaz az orruk karikájába húzva a kötőfék” (Viszsa a tengerbe).

A kötet második egységében Hír hazulról címen az elbeszélő a vágyak birodalmából a mindennapok földjére, Bácska falvaiba, megannyi riport, jegyzet színhelyére tér meg. Itt a hétköznapi ember, az illúzióitól megfosztott egyén törtet és tokolodik, könyököl és alakoskodik vélt előnyök reményében, hiszen „mindig több az utas, mint az ülőhely”. Könyörtelen világ ez, két táborra, az erősek és a gyöngék táborára szakadva. Az elbeszélőt a hatalom kérdése alig foglalkoztatja, annál inkább a megalázottak helyzete. Alakok, egyéniségek széles skáláját vonultatja föl jelezve, vannak utak, melyek mégsem Rómába vezetnek. Így a rettegés, a kiszolgáltatottság motiválja a párttagot, akinek „családi ünnepe véletlenül egybeesik a szentestével”, a Csenedélet vénkisasszonyát viszont már a garaszkodó magáramaradottság elleni védekezés készítteti arra, hogy a mindennapi halfaj és csirkeláb mellé egy frissen vágott rózsaszál is kerüljön a műanyag zacskóba. Mintha holmi rózsas- s egyéb szálakkal kivédhető lenne az „árnyélet” csendje. A haza az elbeszélő fogalomvilágában nem ezt a létet jelenti. Az otthon fogalma nem a jelenben, csakis a múltban, a gyermekkor világában testesülhet meg. Emlékezések hosszú sora vonul át a kötetben friss, mesterkéletlen írások formájában. Látszólag mindenféle kiigazítás, formatervezés nélkül, a rögtönzés könnyed eleganciájával kapcsolódnak egymáshoz a mondatok, születnek meg a különböző történetek (Hír hazulról, A tűz emléke, A megmaradás udvarában, Fiastyúk, Német István ládája, Szomjúság, A haza udvarában, Virágének). Elégendő egyetlen hír, szín, hang, illetve tárgy, s máris fölcsendül a múltba vágyás elégikus futama, a vallomás. Fehér Ferenc szülőfalut idéző verseiben emelkednek ki ily módon a múlt sodrából a szülők, a régi ház, a vén eperfa, a hajdanvolt kisgyermek képe.

A lassú haldoklásra ítélt paraszti világ mindennapjai villannak föl utoljára a messzeség elérhetetlenségéből. A néhai kenyérsütések illata fűszerezi még a levegőt (Fehér tücsök), de a letűnt életmód relikviái már csupán múzeumok kiállítási tárgyaiként roskadoznak (Tájházavatás). Hiábavaló a próbálkozás, ember és természet egységének mindenároni helyreállítása, a régi parasztgazdaságok nem támaszthatók föl, a vélt harmónia hamis illúziókat takar (Állatok hona). A modernnek nevezett paraszti környezet éppen olyan sivár külsővel áll elénk, mint maga a kor, amely szülte. Dísudvarok fantáziátlan-sága élesíti a gyanút, vajon rendben van-e minden a falvak embereivel, vajon előnyére változott-e a Szenteleky óta átkozva szeretett vajdasági ugar. „Bárhova néz az ember az udvarban, tekintete mindenütt nagy üveg- és fémtáblákba, fémkeretekbe ütközik. Jobb kéz felől a tükörbetétes vas nagykapu, szemben a nyári konyha – utólag erre is fémkeretes üvegajtó került –, balra az első udvart a hátsótól elválasztó hambár és tarakorfészer, ennek az ajtaja fölér egy repülőhangár ajtajával, természetesen az is alumíniumkeretbe szorított fémlemez- és üveggkombináció. A tér pedig, amit ezek a csillogó-villogó fém- és üvegcsodák körbefognak, egyöntetű, sima beton. Ez az udvar. Ez az első udvar. Dísudvarnak is mondhatnánk, ha akár egy fűszálnyi díszje is volna. De nincs. Olyan kopár, mint egy börtönudvar... A dísudvar közepén állva arra gondolok, hátha ilyen szürke, sivár, minden egyéniséget feladó az a másik, belső tér is, a gazda lelkivilága” (Dísudvar).

A pusztulás egyrészt általános emberi vonatkozásban ragadja meg az elbeszélőt néhány hervadó virágcsokor, magányos fák láttán, másrészt egy konkrétabb, leszűkített problematika, a kisebbségi lét és kultúra veszélyeztetettsége, széthullása kapcsán. Németh István nyelveművelő hajlamai aktivizálódnak, amikor néhány írásában aggódva tér ki a nyelvromlás jelenségére. Megszólal a vendégmunkás, de a vajdasági magyar ember torz nyelvi formái is helyet kapnak (Roncsok között, Kik varrják a subát?), s bizony egyre ritkábban találni az utcasarkon olyan Pista bácsikat, akik ha elméletben nem is, de a gyakorlatban annál inkább élnek a szinonímákkal, nyelvi változatosságot teremtve.

A kifejezésbeli és gondolati elszegényedés, a szellemi igénytelenség ütötte sebhely – az elbeszélő megfogalmazásában: az alkotó ember stigmája –, melyből olykor-olykor vér helyett „odaégett”, agyonnyúzott szavak özöne csöpög. A szűkszávú és testre szabott sorsszintézis könyvecskéjéhez ez nem lehet elég, vérrrel kell adózni és írni, „az itt és most művészi megfogalmazása” a feladat, annak a valóságnak a leképzése, „ami sajátosan, véresen, fájdalmasan a miénk”. Ez az a metszéspont, ahol a még létező olvasó érdeklődési köre és művészetigenlése találkozhat a jelen alkotójának az ambícióival. S nincs is fontosabb, égetőbb gond, mint művész és befogadó egymásra találása.

Egy múltó világ, eltűnő életformák „megéneklésére” kell összpontosítani, addig szólni vidékünk emberéhez, amíg megtalálja a szó, mert a „nemzetiségahalál” víziója néha már nem is annyira vízió. S midőn az elbeszélő lírai énné változik át, hogy elzengje egy avar lelet elégiáját, a terepjáró riportert aggodalommal figyeli a vajdasági magyarság holdfogyatkozását. S mert a telihold fénye már nemigen világítja be a tájat, egyre hangsúlyosabbá válik az itt, most, rólatok és nektek mozzanata: „Nem az örökkévalóságnak írok, annak a néhány embernek, aki itt még olvas. Szűkebb pátériám néhány ollvasójának. Nem a szájuk ízét szeretném eltalálni, zavarodottságukat, fájdalmukat, árvaságukat szertném néven nevezni” (Töröktopolya).

A *Díszudvar* lapozgatva egy olyan világgal kerülünk kapcsolatba, mely mindennapjaink lenyomata, értünk és nekünk van. Tiszta, mély líraiságú írások sorakoznak itt egymás mellett.

CSAPÓ Julianna

A FORDÍTÓ ESSZÉI

Sava Babić: *Preveseji*. Institut za južnoslovenske jezike, Újvidék, 1989

Egy rokonszenves könyvben lapozunk, Sava Babić szellemes, fordulatos, olvasmányos esszégyűjteményében, irodalmi jelenségekről, művekről, alkotókról s ezek rokon fogalmairól: a művészi igazságról, az írói erkölcsről, a gondolat és vélemény szabadságáról, nyelvi gondokról, a műfordítás titkairól, buktatóiról, de örömeiről is...

Aki hozzászólt az egyetemek, tudományos intézetek és akadémiák exkluzív, riasztóan szakszerű, száraz tárgyilagossággal írt s pusztán a szakma fölött papjaira tekintő modorához, azt kellemesen lepi meg az a fölismerés, hogy a filológia tudományát korántsem csupán a beavatottak rejtjeles nyelvén lehet művelni, s hogy e nyelvi és irodalmi ismereteknek valóban a *humán tudományok* között a helyük, mert az emberhez szólnak az emberről. Olyan diszciplína, amelynek kopár mezőin a nem szaktudós is találnyíló virágot: a szellem játékos örömét, színt, illatot. Már a könyv címe is valami hasonlót sugalmaz: *Preveseji*. Ezt a Sava Babić vegykonyháján készült összetételt hiába is keresnénk az enciklopédikus nagyszótárak végtelen szótengerében, mert alkalmi összevonással van dolgunk, hapax legomenonnal, azaz „egyszeri olvasattal”, ahogy tudós filológiai szakkönyvek nevezik a költői neologizmust (a *prevod* és az *esej*, magyarul a *fordítás* és az *esszé* összevonása). Babić nyelvteremtő fantáziájának számos más példájával is találkozhatunk a könyvben: a friss és újszerű jelzőhasználat, a meglepő hasonlatok képalkotó képzetének megannyi bizonyítéka. Műfordításai is már meggyőzhettek bennünket arról, hogy szuverén ura a nyelvnek: abban is alkot, pontosabban újraalkot, újáteremt. Sava Babić e könyve mégsem csupán egyfajta ötletkavalkád, s nemcsak szellemes nyelvi meglepetéseket tartogat olvasója számára. Elgondolkodtató vagy éppen el-lenvéleményre ingerlő megállapításaival, problémafelvetéseivel, egyedi megközelítéseivel, látószögének eredetiségével hívja magára a szakmabeliek, de azontúl az irodalmi-művészi-filozófiai közvélemény (van ilyen nálunk?) figyelmét.

E sorok írójának a rokosenvét a könyv iránt többféle forrás táplálja. Mindenekelőtt Babić hangsúlyozottan erkölcsi s egyidejűleg művészi szemléletének összeforrottsága, ami az írókról és művekről alkotott ítéleteiben valósul meg. E rokosenvérvzésben kiemelt hely illeti meg szerzőnknek a nyelv kérdéseiben vallott felfogását, aminek az irodalomról való gondolkodásunkban – sajnos – egyre szűkül a tere, s egyre elhanyagoltabb összetevője a műelemzéseknek. A „nyelvi műalkotás” Wolfgang Kayser-i gondolata s költészetkritériumai, mint egyébként a poétika egész örökölt fogalomrendszere is, folytonosan változnak, de a változásokról nem állíthatjuk, hogy mindig gyarapodással járnak együtt, hanem sokszor a meglévő értékek devalválódását is magukkal hozzák.